

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ОВОЧІВНИЦТВА І БАШТАННИЦТВА

**КОНЦЕПЦІЯ
ДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ
ОВОЧІВНИЦТВА НА ПЕРІОД ДО 2025 РОКУ**

Селекційне, 2020

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту овочівництва і баштанництва НААН (протокол № 9 від 16.12.2020 р.)

Концепція Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року / Авт. кол. : О. М. Могильна, О. В. Куц, В. П. Рудь, О. Д. Вітанов, Л. А. Терьохіна, О. І. Онищенко, О. В. Мельник, С. О. Щербина, Ю. Д. Зелендін, Т. В. Парамонова, Л. М. Урюпіна, О. П. Стівбір, О. І. Яковченко, А. В. Яковченко, В. В. Сидора. Селекційне : ІОБ НААН, 2020. 16 с.

Автори: О. М. Могильна, кандидат с.-г. наук, О. В. Куц, доктор с.-г. наук, В. П. Рудь, кандидат екон. наук, О. Д. Вітанов, доктор с.-г. наук, Л. А. Терьохіна, кандидат с.-г. наук, О. І. Онищенко, кандидат с.-г. наук, О. В. Мельник, кандидат с.-г. наук, С. О. Щербина, кандидат с.-г. наук, Ю. Д. Зелендін, кандидат с.-г. наук, Т. В. Парамонова, кандидат с.-г. наук, Л. М. Урюпіна, О. П. Стівбір, О. І. Яковченко, А. В. Яковченко, В. В. Сидора

Рецензенти:

Халеп Ю.В. – кандидат економічних наук, с.н.с. заступник директора з наукової та інноваційної діяльності інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН, м. Чернігів;

Мозговський О.Ф. – кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник, заступник директора з науково-інноваційного забезпечення інституту овочівництва і баштанництва НААН, м. Харків.

У концепції викладено загальну стратегію і пріоритетні напрями розвитку овочевого ринку на період до 2025 року, визначено обсяги виробництва овочевої продукції.

Реалізація положень проекту Концепції досягається за рахунок наростаючого потенціалу сільгоспвиробників органічної овочевої і баштаної продукції, впровадження інтенсивних технологій вирощування овочевих культур, удосконалення фінансово-кредитної політики інфраструктури ринку та експортно-імпортних операцій.

Концепція розрахована на спеціалістів аграрного сектора і переробної галузі, наукових працівників, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

© Інститут овочівництва і баштанництва НААН, 2020

© Могильна О.М., Куц О.В., Рудь В.П., Вітанов О.Д.,
Терьохіна Л.А., Онищенко О.І., Мельник О.В.,
Щербина С.О., Зелендін Ю.Д., Парамонова Т.В.,
Урюпіна Л.М., Стівбір О.П., Яковченко О.І.,
Яковченко А.В., Сидора В.В., 2020

Зміст

1	Розпорядження Кабінету міністрів України Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року.....	4
2	Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Концепція.....	5
3	Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом.....	8
4	Мета Концепції.....	9
5	Визначення оптимального з можливих варіантів розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу.....	9
6	Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Концепції.....	10
7	Очікувані результати виконання Концепції, визначення її ефективності.....	12
8	Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання Концепції.....	12
	Додатки.....	14

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ РОЗПОРЯДЖЕННЯ

**від 21 жовтня 2020 р. № 1333-р
Київ**

Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року

1. Схвалити Концепцію Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року, що додається.

Визначити Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства державним замовником Програми.

2. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади та Національною академією аграрних наук розробити і подати у тримісячний строк Кабінетові Міністрів України проект Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року.

3. Визнати такими, що втратили чинність:

розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1120 “Про схвалення Концепції розвитку овочівництва та переробної галузі” (Офіційний вісник України, 2011 р., № 87, ст. 3178);

розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 травня 2013 р. № 338 “Про внесення зміни до пункту 2 розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1120” (Офіційний вісник України, 2013 р., № 40, ст. 1428).

Прем'єр-міністр України

Д.ШМИГАЛЬ

Інд. 75

КОНЦЕПЦІЯ
Державної цільової програми розвитку овочівництва на період
о 2025 року

Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Програма

Глобалізація економіки гостро порушує питання розвитку окремих галузей сільського господарства, які спроможні забезпечити світову продовольчу безпеку.

Україна входить у двадцятку світових лідерів за валовим виробництвом овочевої і баштанної продукції та займає третє місце в Європі за показниками загального виробництва овочевої та баштанної продукції, поступаючись лише Італії та Іспанії.

Овочівництво - важлива соціальна галузь агропромислового комплексу, тому що в усьому ланцюзі постачання овочевої та баштанної продукції задіяна значна кількість працездатного населення України. Споживання овочевої та баштанної продукції в домогосподарствах (у перерахунку в первинний продукт) в середньому за місяць у розрахунку на одну особу населення, згідно з даними Держстату, становить 9,3 кілограма, або 16 відсотків продовольчого кошика громадянина. На сьогодні річна потреба в овочевій продукції України становить 7-7,5 млн. тонн.

За даними Держстату, площі вирощування овочів у сільськогосподарських підприємствах в 2015-2019 роках в середньому становлять 34,9 тис. гектарів, а виробництво в незначних кількостях збільшується. Якщо у 2015 році валове виробництво овочів становило 1,18 млн. тонн, то у 2016-2019 роках в середньому по 1,35 млн. тонн. У господарствах населення також площі їх вирощування збільшувались. Так, у 2015 році вони становили 406 тис. гектарів, у 2016-2019 роках в середньому вже майже 414 тис. гектарів і в результаті збільшувалось їх валове виробництво з 7,44 млн. тонн у 2015 році до 8,1 млн. тонн у 2016-2019 роках.

За останні п'ять років сільськогосподарськими підприємствами в середньому виробляється до 14 відсотків овочів загального виробництва (1,31 млн. тонн), а 86 відсотків у господарствах населення (до 8,1 млн. тонн).

При цьому об'єм ринку комерційного споживання овочевої продукції, за оцінками експертів плодоовочевої галузі, становить не менше 60 млрд. гривень у гуртових цінах, при цьому питома вага тіньового сектору становить більше 40 млрд. гривень. Частка роздрібних мереж, які під час продажу сплачують податок на додану вартість на овочевому роздрібному ринку України, не перевищує 15 відсотків.

Останні кілька років зростає імпорт свіжої овочевої продукції, який у 2019 році перевищив 200 тис. тонн, або більше 3 млрд. гривень у гуртових цінах. Надходження у державний бюджет від сплати податку на додану вартість та мита становили майже 1 млрд. гривень.

Експорт свіжої овочевої та баштанної продукції щороку скорочується. Так, у 2019 році експортні поставки ледве досягли 70 тис. тонн.

Негативне торговельне сальдо за зовнішньоекономічними операціями із свіжою овочевою продукцією в 2019 році становило майже 100 млн. доларів США.

Ефективність функціонування овочевого бізнесу як єдиної системи значною мірою стримується внаслідок порушення партнерських відносин між органами влади, сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними та торговельними підприємствами. Якість продукції, яка доходить до споживача, дуже часто не відповідає обов'язковим сертифікаційним вимогам.

В Україні у 2009 році розпочато розвиток системи оптової торгівлі овочами через створення оптових ринків сільськогосподарської продукції шляхом прийняття відповідного законодавства, а також виділення коштів з державного бюджету для компенсації частини інвестиційних витрат. Проте у державі до цього часу діє система стихійного продажу овочів. Ланцюг постачання "виробник - оптовий продавець - роздрібний продавець - споживач" перевантажений великою кількістю суб'єктів господарювання.

За даними аналітиків Української плодоовочевої асоціації, це призводить до хаосу, цінових коливань, які інколи перевищують 1000 відсотків в рік і вже навіть істотно впливають на загальний індекс інфляції.

Також подібна ринкова ситуація відлякує фінансові компанії, банки від інвестицій у овочеву галузь, тому абсолютна більшість учасників ланцюга

постачання овочевої та баштанної продукції мають постійний дефіцит обігових коштів та обмежений доступ до фінансування.

Крім того, існує ще ряд проблем, які гальмують подальший розвиток галузі, зокрема:

низький розвиток логістики. Існуюча овочева логістика призводить до значних втрат у ланцюгу поставок і знижує конкурентну спроможність овочевої галузі України на світовому ринку. Основним видом транспорту для перевезення в Україні є автомобільний і зовсім мало використовується річковий. Наші конкуренти використовують також залізничний, річковий та авіаційний транспорт;

в Україні не функціонують овочеві кооперативи, що має прямий вплив на розпорошеність пропозиції (товаропотоків) і, як наслідок, низьку товарність галузі. Крім того, повною мірою не використовується природний та економічний потенціал регіонів щодо розширення постачання овочів та продуктів їх промислової переробки в рамках міжрегіонального обміну;

зрошення. В Україні промислове краплинне зрошення з урахуванням дрібних присадибних ділянок (0,05-0,75 гектара на ділянку) проводилось на площі близько 73-75 тис. гектарів, що становить 12 відсотків загалу. Зважаючи на кліматичні умови окремих регіонів, а також на біологічні особливості овочевих рослин, зрошення є обов'язковим елементом технологій їх вирощування в умовах зон недостатнього зволоження. Врожайність овочів у кращих спеціалізованих овочевих господарствах півдня України становить 100-120 тонн з гектара для томатів і цибулі ріпчастої, 60-80 тонн з гектара для перцю солодкого та баклажанів, 80-100 тонн з гектара для капусти білоголової, моркви, столових буряків і кабачків, або в 4-5 разів вища, ніж середньостатистична врожайність овочів в Україні;

насінництво доволі трудомістка галузь. На обробку 1 гектара насінників овочів необхідно від 600 до 1800 людино-годин залежно від культури, а зернових від 3 до 11 людино-годин. Процес оброблення насінницьких посівів зернових культур складається із 18-20 операцій, а овочевих із 30-40. Якщо на вирощування зернових та технічних культур необхідно витратити від 25 до 40 тис. гривень на 1 гектар, то на вирощування товарних овочів в середньому - від 57 до 85 тис. гривень на 1 гектар, а на вирощування насінників однорічних культур до 80 тис. гривень на 1 гектар, дворічних овочевих

культур до 120 тис. гривень на 1 гектар. Як наслідок, обсяги виробництва вітчизняного насіння овочевих і баштанних культур в Україні з року в рік зменшуються. Так, у 2019 році було вироблено 19,9 тис. центнерів насіння проти 81,9 тис. центнерів, що у 3,6 раза менше рівня 2015 року. У структурі Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, за останні 10 років частка сортів вітчизняної селекції зменшилась з 46 до 24 відсотків, частка іноземної збільшилась з 54 до 76 відсотків;

Через спалах гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої корона вірусом SARS-CoV-2, дрібні фермери та сімейні фермерські господарства всього світу мають проблеми із збутом власної овочевої продукції. Закриття продовольчих ринків під час карантину навесні поточного року поставило під загрозу дрібних українських фермерів, які втратили доступ до ринків збуту. Це спричинило велику соціальну напругу. Тому виникла необхідність створення альтернативної системи для гуртового продажу овочів через Інтернет, яка повинна значно зменшити ризики в разі настання подібних форс-мажорних обставин.

Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом

Складна ситуація в галузі овочівництва викликана насамперед:
низьким розвитком овочевої логістики та відсутністю системного підходу до просування на зовнішньому ринку вітчизняної овочевої продукції;
занепадом вітчизняної галузі насінництва овочевих культур;
низьким рівнем використання потенціалу меліорованих земель;
недостатнім рівнем розвитку кооперативних та інших об'єднань сільськогосподарських товаровиробників;
відсутністю прямої фінансової допомоги галузі овочівництва;
високою енерговитратністю та залежністю сільськогосподарського виробництва від імпортних паливно-енергетичних ресурсів;
незадовільним інвестуванням у будівництво овочесховищ та інших об'єктів інфраструктури і, як наслідок, незадовільним станом зберігання (лише до 30 відсотків овочесховищ відповідають сучасним вимогам);

відсутністю вітчизняного обладнання з енергозберігаючими технологіями, зокрема ліній з миття, сортування, пакування тощо, у переробній галузі.

високими цінами на електричну енергію і природний газ;

високими відсотковими ставками за банківськими кредитами;

втратою значної частини ринків збуту продукції овочівництва внаслідок тимчасової окупації Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини території Донецької та Луганської областей;

Комплексне розв'язання проблеми можливе шляхом розроблення, прийняття і виконання Державної цільової програми розвитку овочівництва на період до 2025 року (далі - Програма).

Мета і строки виконання Програми

Метою Програми є створення організаційно-економічних умов для ефективного розвитку галузі овочівництва, подальшого розвитку переробної галузі, стабільного забезпечення населення високоякісною овочевою продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку овочевої продукції.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Можливі два варіанти розв'язання проблеми.

Перший варіант передбачає оновлення матеріально-технічної бази овочівництва та переробної галузі за власні кошти підприємств.

Застосування першого варіанта не дасть можливості комплексно розв'язати проблеми овочівництва та баштанництва.

Другий варіант передбачає створення правових, фінансових і організаційних умов для забезпечення збільшення обсягів виробництва продукції овочівництва шляхом застосування інвестицій в умовах сприятливого зовнішнього середовища та надання державної підтримки.

Застосування другого варіанта як оптимального дасть змогу стимулювати виробництво в Україні достатньої кількості високоякісної продукції овочівництва, створити умови для забезпечення населення такою продукцією

у достатній кількості за доступними цінами та сформувати потужний експортний потенціал.

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

Проблему передбачається розв'язати шляхом:

розроблення регіональних планів соціально-економічного розвитку з урахуванням розвитку галузі овочівництва та вжиття заходів до спрощення доступу виробникам овочів до ринків збуту;

встановлення оптимальної ємності ринку овочів за видами конкретної продукції, в тому числі призначеної для переробки;

забезпечення формування відповідної структури посівних площ овочевих культур з урахуванням сприятливості умов їх вирощування за регіонами, коливання урожайності за роками стосовно ґрунтово-кліматичних особливостей сільськогосподарських територій. Під час формування структури посівних площ врахувати дефіцит окремих видів овочевої продукції на міжнародному ринку;

сприяння утворенню сільськогосподарських кооперативів з виробництва, заготівлі і зберігання овочів;

сприяння залученню інвестицій у забезпечення розвитку овочівництва, розбудову сучасної ринкової інфраструктури, яка відповідає міжнародним стандартам, за допомогою державних гарантій, муніципальних облігацій та шляхом отримання фінансування міжнародних фінансових організацій;

отримання міжнародної технічної допомоги на забезпечення розвитку сільськогосподарських кооперативів не менше 50 млн. доларів США;

забезпечення здійснення контролю за формуванням цін на продукцію овочівництва в ланцюгу від виробника до споживача за допомогою розвитку мережі кооперативних плодоовочевих аукціонів;

забезпечення надання державної підтримки суб'єктам господарювання, сільськогосподарським кооперативам для проведення міжнародної сертифікації та розширення експортних ринків збуту, часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів (до 30 відсотків); часткове відшкодування вартості будівництва та/або придбання обладнання для кооперативних пакувальних центрів свіжої овочевої та баштанної продукції (до 30 відсотків);

передбачення у державному бюджеті фінансування для проведення ефективних наукових досліджень за напрямками “Селекція” та “Насінництво у первинних ланках”, поліпшення матеріально-технічної бази наукових установ, оснащення лабораторій, у тому числі за напрямом “новітні методи біотехнології”;

удосконалення системи статистичної звітності в галузі овочівництва;

розроблення в системі Національної академії аграрних наук зональних базових технологій вирощування овочевих культур стосовно особливостей умов окремих регіонів, в тому числі адаптованих до використання в системі органічного та зрошуваного землеробства. Це дасть можливість створити регіональні асоціації виробників овочевої продукції, зокрема в межах об'єднаних територіальних громад, та цілеспрямовано розвивати відповідну інфраструктуру;

визначення потреби у насінневому матеріалі за кожною з овочевих культур, а Національній академії аграрних наук організації виробництва насіння відповідної якості в необхідних обсягах;

налагодження єдиної системи насінництва, що включає в єдину мережу суб'єктів інтеграції: виробників насіння, логістичні регіональні центри післязбиральної доробки та зберігання насіння, торговельно-заготівельні підприємства із закупівлі та реалізації насіння, підприємства з виробництва насіння. Вирощуванням добазового насіння повинні займатися селекційні установи, зокрема Інститут овочівництва і баштанництва Національної академії аграрних наук та його дослідні станції, для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних насінневих підприємств на зовнішньому ринку.

Базове насіння повинні вирощувати дослідні господарства, а сертифіковане - суб'єкти насінництва, які внесені до Реєстру виробників насіння. Це дасть змогу збільшити обсяги сертифікованого насіння, знизити його вартість та одночасно поліпшити асортимент та якість;

забезпечення розвитку водних меліорацій з раціональним використанням наявних водних ресурсів для досягнення високої стабільності виробництва овочевої продукції.

Очікувані результати виконання Програми, визначення її ефективності

Виконання Програми дасть змогу до 2025 року:

задовольнити потреби держави в овочах високої якості та продуктах їх переробки;

підвищити ефективність та конкурентну спроможність овочівництва шляхом забезпечення в повному обсязі населення високоякісною, доступною за ціною продукцією;

збільшити частку підприємств, що займаються виробництвом овочів, в тому числі сімейних фермерських господарств, сільськогосподарських кооперативів у валовому виробництві до 30 відсотків, а також створити відповідні спеціалізовані кластери;

раціонально використовувати земельні ресурси, зберігати та відтворювати родючість ґрунтів;

проводити навчання та підвищувати кваліфікацію фермерів та інших суб'єктів господарювання щодо використання сучасних та інтенсивних аграрних технологій виробництва овочів на базі відповідних наукових установ Національної академії аграрних наук;

збільшити частку органічного овочевого ринку до 10 відсотків загалом;

залучити в овочеву галузь не менше 100 млн. доларів США прямих іноземних інвестицій;

створити нові робочі місця у кількості до 55 тис. працівників;

стимулювати розвиток вітчизняного машинобудування і підприємств переробної галузі;

зменшити втрати під час зберігання та частку імпорту овочевої продукції;

довести обсяги експорту овочевої продукції до 300 тис. тонн;

зменшити на 20-30 відсотків собівартість овочевої продукції та підвищити її конкурентну спроможність на світовому ринку;

забезпечити ефективний розвиток вітчизняної аграрної науки.

Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми

Фінансування Програми в необхідних обсягах передбачається здійснювати за рахунок коштів державного бюджету в межах видатків

загального фонду Мінекономіки за відповідними програмами, загального фонду Національної академії аграрних наук за відповідними програмами, місцевих бюджетів, приватних інвестицій та інших джерел, не заборонених законодавством.

Орієнтовний загальний обсяг фінансування розвитку овочівництва і баштанництва з 2021 по 2025 рр. складе – 1900 млн грн., з них: із місцевих бюджетів – 109 млн грн., державного бюджету – 1791 млн грн., у тому числі фінансування наукових установ за напрямками: «Селекція», «Новітні методи біотехнології» та «Насінництво у первинних ланках»; Державна підтримка створення мережі кооперативних плодово-овочевих аукціонів; Державна підтримка розвитку експорту свіжої овочевої та баштанної продукції сільськогосподарськими кооперативами; Часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів (25%); Часткове відшкодування вартості будівництва та/або придбання обладнання для кооперативних пакувальних центрів свіжої овочевої та баштанної продукції (25%) згідно додатку 1,2 до Концепції.

Фінансування розвитку овочівництва відбувається відповідно до затвердженого «плану першочергових заходів з розвитку виробництва овочів» у межах бюджетних призначень на відповідний рік, а також інших джерел, передбачених законом, зокрема коштів суб'єктів господарювання. Обсяг фінансування уточнюється щороку під час складання проектів державного та місцевих бюджетів на відповідний рік.

**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
РОЗПОРЯДЖЕННЯ**

від _____ 2020 р. № _____

Київ

**Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України
від 31 жовтня 2011 р. № 1120**

Кабінет Міністрів України **постановляє**:

1. Внести до розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1120 «Про схвалення Концепції розвитку овочівництва та переробної галузі», зміни, що додаються.

2. Назву розпорядження викласти в такій редакції: **«Про схвалення Концепції розвитку овочівництва до 2025 року»**.

3. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України разом із зацікавленими центральними органами виконавчої влади та Національною академією аграрних наук у тримісячний строк розробити з урахуванням положень Концепції розвитку овочівництва до 2025 року і подати Кабінетові Міністрів України проект постанови Кабінету Міністрів України про затвердження Державної цільової програми розвитку овочівництва до 2025 року.

Прем'єр-міністр України

Д.ШМИГАЛЬ

